

Henrik Tham:

Kriminalpolitik – Brott och straff i Sverige sedan 1965

Norstedts Juridik, Stockholm 2018 (198 sider)

ISBN 978-91-39-20880-8

Robert Andersson & Roddy Nilsson:

Svensk kriminalpolitik

Liber, Upplaga 2, Stockholm 2017 (336 sider)

ISBN 978-91-47-11312-5

Att forska i och skriva rättsvetenskapliga texter om kriminalpolitik förefaller vara mer tilltalande i Sverige än i de andra nordiska länderna. Denna bokanmälan gäller två böcker om svensk kriminalpolitik som uppenbarligen båda är avsedda att också användas som läroböcker vid akademiska studier i kriminologi och andra kriminalvetenskapliga ämnen. Böckerna har vissa likheter, men de är också tydligt olika.

Henrik Tham är professor emeritus i kriminologi vid Kriminologiska institutet vid Stockholms universitet. Han har en lång – och också internationell – bana som kriminologisk forskare men därtill som en ivrig deltagare i kriminalpolitisk debatt – bl.a. om narkotika – och aktiv medlem av kriminalpolitiska grupper som KRUM. Robert Andersson är docent i kriminologi och undervisar inom polisutbildningen vid Linnéuniversitetet i Växjö, medan Roddy Nilsson är professor i historia vid Göteborgs universitet. Båda två har skrivit doktorsavhandlingar med kriminalpolitik som tema. Robert Anderssons disputerade vid Stockholms universitet år 2002 med en bok med titeln »Kriminalpolitikens väsen«, medan Roddy Nilssons doktorsavhandling (Växjö universitet) handlade om fängenvård (1999) »En välbyggd maskin, en mardröm för själen. Det svenska fängelsesystemet under 1800-talet«. Alla tre författare är alltså kunniga och väl insatta i sitt ämne.

Anderssons och Nilssons bok är tydligt en grundläggande lärobok i kriminalpolitik. Långa avsnitt i den handlar just om grundläggande frågor som »vad är kriminalpolitik«, »straffteorier«, »preventionsteorier« och den kriminalpolitiska utvecklingen både internationellt och nationellt i Sverige med en uppdelning i föl-

jande tidsperioder: 1900-1930 (Kriminalpolitikens etablering), 1930-1965 (Kriminalpolitik och välfärdsstat), 1965-1985 (Välfärdsstatens fall), 1985-2005 (Kriminalpolitikens politisering), och 2005-2016 (Den postpolitiska kriminalpolitiken). Det är tydligt att författarna har eftersträvat en »objektiv«, rent forskningsbaserad syn på den kriminalpolitiska utvecklingen. Ett val som är svårt – eller kanske till och med omöjligt – just på grund av att det handlar om politik och politiska värderingar.

Författarna skriver också som en form av självdeklaration:

Utgångspunkten i detta arbete är att se kriminalpolitiken just som politik, varken mer eller mindre rationell än annan politik, men framför allt styrd av uppfattningar om det önskvärda. Att närma sig kriminalpolitik på detta sätt öppnar upp för andra sätt att analysera kriminalpolitiken än den gängse, som främst handlar om huruvida den uppnår sina mål eller inte. Vi vill hålls öppet för en dynamik där andra frågor kan ställas, till exempel mer teoretiskt styrda sådana om vilken typ av ekonomi som formar kriminalpolitiken eller vilka styrningsformer denna är ett uttryck för, liksom mer empiriska frågor om varför vi nu fokuserar på den så kallade grova internationella brottsligheten, när det för 50 år sedan var den kassaskåpsprängande dynamitarden eller den ständigt växande ungdomsbrottsligheten som var farlig. Varför ses idag telefonavlyssning eller kameraövervakning i brottspreventivt syfte som rimliga och nödvändiga åtgärder, när de bara för några år sedan skulle ha sett detta som ett oacceptabelt intrång i individens fri- och rättigheter?

Boken är diskuterande och problematiserande, men inte polemisk. Den innehåller mycket information, också viss detaljinformation om svenska kriminalpolitiska reformer. Men mest beskrivs de kriminalpolitiska grundlinjerna – ställvis färgade av författarnas egna uppfattningar.

Jag bedömer att boken kan fungera väl som en lärobok i kriminologi och straffrätt vid akademiska grundstudier. Den lägger upp till diskussion i samband med undervisningen. Men till alla delar är jag inte enig med författarnas bedömningar. Detta gäller till exempel periodiseringen av den kriminalpolitiska utvecklingen efter 1985. Jag kan inte se det berättigade i att uppdelas den i dels en period då kriminalpolitiken politiseras och dels en period som kallas den postpolitiska kriminalpolitiken. Uppdelningen motiveras med att det efter 2005 har uppstått en »konsensus« gällande i stort sätt alla kriminalpolitiska frågor. Detta är förmodligen riktigt i flera avseenden, men den kriminalpolitik som bedrivs är fortfarande starkt politisk med inslag av kamp om det politiska herradömet – inte minst när det gäller brott som begås av utlänningar och invandrare.

Boken innehåller källhänvisningar, men dessa är ganska selektiva och påfallande få till artiklar i svenska och nordiska kriminalvetenskapliga tidskrifter.

Henrik Thams bok om kriminalpolitiken är mycket mer personlig, subjektiv och ställvis också polemisk. Den påminner mer om en pamflett än om en grundläggande lärobok – men den är kunnig, inspirerande och välskriven. Den innehåller genomgående goda observationer som systematiseras på ett pedagogiskt sätt.

Boken begränsas till tiden efter 1965, det år då Brottsbalken trädde i kraft. Men enligt Henrik Tham var det året också viktigt på grund av att det var då som kriminalpolitiken blev politisk. Tidigare hade kriminalpolitiken inte varit en politisk fråga – den hade i huvudsak bedrivits av experter med stark tilltro till sociala reformer och en rationell kriminalpolitik. Detta ändrades och innebar samtidigt ett tydligt skifte av hållningar. Under efterkrigstiden fanns det en tydlig strävan att begränsa straffandet. Den förhärskande hållningen idag är att man överhuvudtaget inte ska acceptera någon brottslighet och att detta förutsätter en utvidgning och skärpning av straffandet. Enligt Henrik Tham är bokens syfte att beskriva och förklara denna utveckling.

Boken är strukturerad i ett antal kapitel. I ett kapitel behandlas den utveckling som funnits med avseende på brottsligheten och reaktionerna på brott. I kapitlet presenteras statistiska data från den offentliga kriminalstatistiken. Utvecklingen sammanfattas på följande sätt: brottsökningen har tydligt planat ut, våldet tilltar inte, brottsligheten går inte nedåt i åldrarna, minskad brottsuppläring följs inte av ökad brottslighet, återfall i brott ökar inte, brottsligheten följer inte risken att hamna i fängelse och medborgarna är inte mer utan mindre oroade för brott. – Dessa riktiga konstateranden är utan tvekan sådana att de kan medföra en plats vid skampålen hos alla mer konservativa personer som menar motsatsen. Och det är många.

Ett kapitel går igenom kriminalpolitikens utveckling mer detaljerat. Denna re-
dovisning är indelad i perioder efter socialdemokratiskt eller borgerligt regerings-
innehav. Kapitlet tar upp »vilken bild av brottsutvecklingen som regeringarna för
fram, vilka förslag av brottsproblemet som förordas, vad som är fokus för lag-
stiftningen och vilka de kriminalpolitiska stridsfrågorna mellan partierna är«. Översikten är ganska detaljrik och förmodligen inte till alla delar så intressant för personer som inte följer med och är insatta i svensk politik.

Men kapitlet innehåller en rad goda och korta slagord – vanligen som rubrik på ett avsnitt: »1965-1976 Riv fängelserna«, »1976-1982 Åtstramning«, »1982-1991 Brytningstid«, »1991-1994 Lag och ordning«, »1994-2006 Våld mot kvinnor«, »2006-2014 Expansiv strafflagstiftning« och »2014-2017 Konsensus om hårdare tag«.

Ett kapitel behandlar huvudtrenderna i den kriminalpolitiska utvecklingen. Kapitlet är gott, upplysande och givande också för en person som är väl insatt i

svensk kriminalpolitik. Trenderna beskrivs kort och slagkraftigt: »Från expert till politiker«, »Från optimism till alarmism«, »Från straffbegränsning till straffutvidgning«, »Från relativa till absoluta straff«, »Från reaktivt till proaktivt arbete« och »Från nationellt till internationellt«. Kapitlet, som inte omfattar mer än knappt 20 sidor beskriver mycket väl den svenska kriminalpolitiska utvecklingen. Framställningen är insiktsfull och engagerad. Det enda avsnittet som jag inte finner vara övertygande är det som handlar om straffen, alltså beskrivningen av utvecklingen från relativa till absoluta straff.

I ett senare kapitel behandlas trendförskjutningarna för några specifika brottstyper närmare. Det är narkotikabrotten, våldsbrotten och den organiserade brottslighet. Det är väl valda områden för en närmare analys, speciellt när brottsofferrörelsen tydligt tas med i analysen av utvecklingen på våldsbrottsområdet. Ett ytterligare område som kunde ha behandlats mer utförligt är sexualbrotten.

Ett av kapitlen utvidgar området till att också omfatta annat än den svenska utvecklingen. Kapitlet har rubriken »Den straffande vändningen«, vilket uppenbarligen är en direkt översättning av uttrycket *the punitive turn*. Henrik Thams uppfattning är att den straffande vändningen har varit ganska »modest« i Sverige jämfört med många andra länder. Detta är förmodligen riktigt, inte bara för Sverige men för de nordiska länderna i allmänhet. I boken genomgår Henrik Tham ett antal förklaringar till den mer punitiva riktningen av kriminalpolitiken: politisk-strukturella förklaringar och kulturella förklaringar inbegripet ökad rädsla för brott och det dubiösa begreppet det allmänna rättsmedvetandet med dess krav.

Också det sista kapitlet sätter utvecklingen i Sverige i relation till den internationella utvecklingen. Det handlar om »den politiska kriminalpolitiken«. Här finns en jämförelse av de svenska politiska partiernas syn på brott och straff. Det innehåller en aktuell analys bland annat om betydelsen av brottsofferrörelsen och hetsen mot brott som begås av invandrare med vissa komparativa inslag.

Jag kan inte påstå att jag är enig med Henrik Tham i alla avseenden – men klart i de allra flesta fall. Och också i de fall då min uppfattning inte helt sammanfaller med Henrik Thams finner jag hans analys och uppfattning vara inspirerande.

Per Ole Träskman

Professor Emeritus, Lunds universitet